

חותם בתוך חותם

אלף דור

כח המדמה זה הוכרח להיות נדחה ונלקה קצת על ידי שפעת רוח הדעת העליון של רוח הקודש הנשגב שבמקור ישראל, שהוכרח להקדים ולבא לעולם מפני שלא יוכל העולם להתקים עד אלף דור בלא אור תורה, שהיא אוצר כל הדעת.¹

כח המדמה, היצרים והכוחות הגשמיים, הוכרחו להדחות על ידי השכל העליון, מפני שהעולם לא היה יכול לחכות 'אלף דור'.

'אלף דור' הם משהו שמעולם לא היה, הם יותר מימי העולם.² אלף דור הם בעצם כל הנשמות של העולם – המהות של כל הנשמות ביחד. יוצא שכביכול אלף דור היו צריכים לצאת אל הפועל, ורק אחר כך (כשהעולם יבוא לשלמותו), תבוא התורה. הנקודה הזו – לתת למציאות להבנות באופן טבעי ורק בסוף תבוא התורה – היא בלתי אפשרית. אי אפשר לחכות, בגלל שעולם בלא תורה אינו יכול להתקיים. אין אלוקים לעולם הטבעי, לכן כשניתן לו לזרום הוא לא יזרום לכיוון חיובי. למה? כי יש טעות. יש חורבן³ במהות של העולם, בעומקים של המציאות. אין זה עניין של זמן, העולם אינו שלם ולא יגיע לשלמות, העולם לא יכול לחיות בלי תורה, אם הוא יחיה בלי תורה הוא יתפרק.

המושג 'אלף' מזכיר את ה'אלף מיני זמר'. גם שם הסברנו שלא מדובר על פנקס עם אלף שירים: ה'אלף' מציג רמת דיון. יש רמת דיון של יחידות, יש של עשרות, של מאות ושל אלפים. ה'אלף' מייצג הארה מאוד גבוהה. גם כאן, אלף דור היא יכולת תפיסה של המציאות בהארה המלאה שלה. תיאורטית קודם כל הייתה צריכה להופיע המהות של העולם, המהלך השלם – אלף דור – אבל זה לא הצליח. למה זה לא הצליח? לא כי יש איזה פקשוש, המטרה הייתה להגיע לאיזו שלמות, ליצור יצירה שיש לה מהות נשמתית מאוד גבוהה וגם יכולת לממש אותה, וזה לא הלך; אלא הקב"ה ברא את העולם באופן שהוא לא מצליח. אי היכולת להצליח היא חלק מהאופי של העולם – העולם בנוי מצד אחד עם הארה מאוד גבוהה, ומצד שני עם אי יכולת לממש את הדברים.

¹ אורות, ישראל ותחיתו יח.

² רק בשביל הפרופורציה, התורה נתנה אחרי כ"ו דורות. וגם אם נניד שדור הוא 30 שנה, אז עד היום עברו מקסימום קצ"ב דורות.

³ עין איה, שבת, פרק תשיעי, כח.

שבירת הכלים

ר' נחמן בסימן סד (ליקוטי מוהרן) מדבר על 'החלל הפנוי'. הוא מסביר ש'החלל הפנוי' הוא שורש הבעיות של הדורות שלנו. בדורות לפני כן אנשים היו עסוקים בשטריות. הדורות שלנו כבר קרובים לסוף, לכן הם עסוקים בסוגיות יותר חשובות, והם שהקב"ה מסתתרת – יש חלל פנוי – לכן יש דברים שאין עליהם תשובות ואין להם פתרונות. הוא אומר במפורש שהסוגיה של 'שבירת הכלים' היא לא סוגיה כל כך חשובה; בסדר, אנשים שואפים, אבל בעולם שאין לו משמעות אמיתית והכל דמיונות, מה המשמעות של אדם ששואף ונופל, שרוצה דברים גדולים ונשבר?; אין לזה שום משמעות, כי הכל הוא קטע שאינו מחובר. למה אתה שואף בעצם, לקטע הזה? הוא חסר משמעות! את הקטע הזה אתה רוצה להאדיר? לאן אתה רוצה להגיע? לכן השאלות של שבירת הכלים אינן משמעותיות.

אצל הרב יוצא הפוך. אצל הרב אין חלל פנוי בכלל, זו לא סוגיה, אפילו לא צריך לדבר על זה שאין חלל פנוי; רק מי שחש חלל פנוי, רואה צורך להגיד שאין חלל פנוי. ממילא החלל הפנוי לא קשור לסוגיית ה'צמצום' – אם הצמצום כ'פשוטו' או לא כפשוטו⁴ – אני יכול להגיד שאין חלל פנוי והצמצום כפשוטו. כלומר, הקב"ה ברא עולם, העולם הזה הוא גילוי והופעה שלו ואין בינו לבין העולם שום חלוקה והפרדה, אבל הוא בהחלט צמצם את הדברים וכינס אותם לתוך אמות מידה וכלים. עכשיו נוצרה סתירה, מצד אחד, אין הפרדה מוחלטת והכל שפע של אור אין סוף, ומצד שני אתה אומר שאת הכל הוא הכניס לכלים. המשפט הזה יוצר סיבוך והסיבוך יופיע אצל האנשים ששואפים לגודל ובעצם אין להם כלים לממש אותו. יוצא שהדמויות האלו, שנשברים להן הכלים, הן הדמויות הגדולות, ואלו שיש להם שאלות של אפיקורסים הם סתם בהמות, לא יותר מזה. כי אדם שאין לו יחס לעולם הבא, אדם שאינו יכול להכיל את האחר ואינו יכול להכיל מושגים של נצח ונשגבות, הוא בהמה – אדם שחי את התאוות והיצרים שלו. אדם כזה שיש לו נפש של בהמה הוא לא אדם גדול כל כך – שישחט את הבהמה ויפתרו לו הבעיות. הבעיות הגדולות הן כשאתה שאפתן. מאיפה באות השאיפות? מהתוך האלוקי העצום שיש פה, מזה שהכל 'אור אין סוף' והכלים קטנים, אין כלים שיכולים להכיל את הגודל הזה. אנחנו מדברים משפטים והתוכן שאנחנו

⁴ הקב"ה צמצם את עצמו כדי ליצור עולם. השאלה היא, האם הצמצום אינו כפשוטו, הוי אומר, שבעצם המציאות היא דמיון ואם נדע להביט פנימה נפגש עם האלוקות עצמה; או שצמצום הוא כפשוטו ממש והמציאות היא ממשית. בדרך כלל אם אנחנו אומרים שהצמצום כפשוטו זה אומר שיש חלל פנוי, כלומר אין רצף בין אלוהים למציאות; ואם הצמצום אינו כפשוטו, אין חלל פנוי כי אין מציאות, (או יותר מדויק יש דמיון של חלל פנוי, ואפשר ללמד אותנו שבאמת אין חלל פנוי). איך שהרב רוצה להסביר כאן, הדגש הוא על זה שהמציאות היא ממשית, כי אלוהים צמצם את עצמו בתוך כלים, אבל זה המשך של אלוהים עצמו. [א.ש.]

מנסים לנסוך לתוך המשפטים האלו, הוא כל כך עמוק ועשיר שהמילים לא מצליחות לממש ולבטא אותו. ממילא יש אכזבה ויאוש ונוצרת תסבוכת גדולה.

המושג 'אלף דור' בא להגיד שאם הכל היה כמו שצריך – אם היה אלף דור – אז כביכול היה אידיאל גדול ומהות גדולה והיה להם כלים שיוכלו לממש אותם; אבל זה לא הלך, לעולם זה לא יכול ללכת ככה, לעולם המציאות לא יכולה לממש את הפוטנציאל האדיר שמאיר בתוכה ובווער בתוכה. זה מה שהוא רוצה להגיד פה, אלף דור, זה כל כך הרבה, שהעולם לא יכול להחזיק מעמד בלי תורה ובלי כלים נכונים, הוא תמיד ישבר ויתפרק. יוצא שכביכול היה צריך להיות אלף דור, עם כלים של אלף דור – כלים אחרים – וזה לא הצליח, לכן היה צריך להביא את הכלים של התורה,⁵ הכלים של התורה יכולים להכיל את האור הזה.

הסוגיה הזו דומה ל'קודשי קודשים'. בקודשי קודשים יש אורות כאלו שאף כלי לא יכול להכיל אותם, רק ה'צפון', לכן 'קדשי קדשים שחיטתם בצפון'.⁶ לצפון יש שלושה משמעויות, 'צפון', 'צפון' – מה שנמצא בתוך האדמה, כמו אוצר, ודבר שלישי – הנחש נקרא צפון. שלושתם קשורים אחד לשני, לרוח הצפונית אין גבולות,⁷ ולכן היא גם צפונה, מלשון עומקים ומשמעויות שאין כלים שיכולים לבטא אותם (נסתר הוא רוח ללא כלים). והדבר הזה יוצר חורבן, לכן הוא נקרא נחש.

הנקודה החשובה שיצאה לנו, שיכול להיות שאין חלל ויש צמצום כפשוטו. ואז יש המשכיות אדירה – אלף דור – ואין שום כלי שיכול להכיל אותה, אלא רק התורה. בדומה ל'קדשי קודשים', עיקר הכפרה של הקורבנות האלו היא 'קבלת הדם' להכניס את הדם לתוך כלי. לדם שנמצא בכלי יש הארה מאוד גבוהה, לכן מזים אותו על המקדש וזה מכפר על המקדש. אור צפוני מתוקן הוא האור הכי עמוק שיש. 'אלפיים שנות תוהו', הן שאיפות גדולות שמחריבות את הכל. הדמויות של 'אלפיים שנות תוהו' הן דמויות שיש להם את האלף. שום כלי לא יכול להכיל אותם, רק התורה. התורה היא הכלי שמקבל את הדם של קדשי קודשים.

⁵ יוצא שהתורה שיש לנו היא סוג של 'בדיעבד', היא באה בתור תחליף להארה השלמה שהיתה צריכה להופיע. [א.ש.]

⁶ משנה, מסכת זבחים, פרק ה. עולת ראייה א, עמ' קסו.

⁷ בבא בתרא, כה:

חותמות

מה הכוונה שהעולם לא יכול לעמוד בלי תורה? זה קשור לפסוק: "מה יתרון לאדם בכל עמלו שיעמול תחת השמש"⁸. הגמרא אומרת שהיה צורך לגנוז את ספר קהלת כי יש בו סתירות, והסיבה שלא גנזוהו היא שלמרות הסתירות שקימות בו, תחילתו דברי תורה וסופו דברי תורה. הפסוק "מה יתרון לאדם בכל עמלו" נקרא 'תחילתו דברי תורה'⁹. זה מתאים לנקודה שאי אפשר לחכות לאלף דור, ללא תורה.

בביאור של הרב לסוגיה הוא מדבר על 'חותמות'. מסתבר שיש שני חותמות, 'חותם בתוך חותם', חותם פנימי וחותם חיצוני. כך גם כשרוצים לשמור על יין שלא ייהפך ליין נסך, צריך לחתום אותו בשני חותמות. חוץ משני החותמות האלו, הרב משתמש בביטוי 'חותם מלא', משמע שיש גם חותם שאינו מלא.

בסוגיה הזו הרב מדבר על 'חותם מלא' ו'חותם ריק', לדעתי שניהם שייכים לחותם החיצוני. כשאנחנו מדברים על חותם חיצוני, לא מדובר על משהו 'חיצוני' כדוגמת יופי חיצוני. החותם החיצוני לא פחות גדול מהחותם הפנימי. ההבדל בין החותם החיצוני לחותם הפנימי, דומה לחלוקה בין 'מצד עצמו של החזיון' ל'מצד התארים המתיחסים אליו'¹⁰. החותם החיצוני בא מצד עצמו של החזיון, למה הוא נקרא חיצוני? בגלל שהוא לא נכנס לעולמות הפנימיים שלנו; אבל הסיבה שהוא לא נכנס לעולמות הפנימיים שלנו, אינה בגלל שהוא קטן אלא בגלל שהוא גדול מאוד; לכן הוא נקרא חותם חיצוני. 'חיצוני' הכוונה, חיצוני לתודעות שלנו, ולא במובן של חיצוני ושטחי. החותם הפנימי נקרא פנימי בגלל שהוא נכנס לתוך העולמות התודעתיים שלנו. לחותם החיצוני יש שני צדדים, הוא יכול להופיע בצורה ריקה ובצורה מלאה; זאת אומרת, אותו חלק שיכול להופיע בצורה ריקה יכול להופיע בצורה מלאה.

⁸ קהלת, א, א.

⁹ שבת, דף ל:., עין איה, שם, פרק שני, צב.

¹⁰ פתיחה למאמר 'דעת אלוקים'. עיין 'אלף מיני זמר ט', הערה 10.

חכמת הכלים

תחילתו דברי תורה, דכתיב: מה יתרון לארם בכל עמלו שיעמול תחת השמש, ואמרי דבי רבי ינאי תחת השמש הוא דאין לו, קודם השמש יש לו. סופו דברי תורה, דכתיב: סוף דבר הכל נשמע את האלהים ירא ואת מצותיו שמור כי זה כל האדם.

יוצא דבר מעניין; איזה דבר תורה הייתי חושב שצריך לשים בהתחלה? "שמע ישראל ה' אלוקינו ה' אחד", "אנוכי ה' אלוקיך", "בראשית ברא אלוקים את השמים ואת הארץ"; כל הפסוקים האלו נראים יותר מתאימים להיות בהתחלה, למה שלמה בחר ב"מה יתרון לאדם בכל עמלו"? אלא שהנושא כאן הוא לא התודעות האלוקיות עצמם, אלא איך הם קשורות אלינו. בתוך הכלי עם החותם יש גם יין, שם (בתוך הכלי) צריך לבוא הדיבור "אנוכי ה' אלוקיך", או "שמע ישראל", או "בראשית ברא"; אבל החותם עסוק בכלי: איזה כלי הוא טוב ושמור. התוכן הוא היין ואת הכלי שלו צריך לחתום בשני חותמות.

הנושא הוא הכישרון שיכול לקלוט את התורה. זה מסביר את שלמה¹¹, שלמה הוא מלך החכמה, ההתמחות שלו היא בכלים, זוהי ה'חכמה תתאה'.

צריך לזכור, אנחנו מדברים על 'אלף דור', זו איכות מאוד גבוהה, מהות בתוך מהות בתוך מהות – נשמה לנשמה לנשמה – אנשים שרואים ממש את הפנים של המציאות. את כל זה אדם רוצה לומר, הוא שואף ורוצה לממש. אין שום כלי שיכול לממש ולתת ביטוי לאור הגדול הזה. לכן הוא יוצא לפועל כעוצמות חיים שבזות לכל דבר, והורסות כל דבר.¹²

הנקודה העיקרית היא, שאם רוצים לשמור על הגודל הזה, צריך ליצור כלים שיתנו לו ביטוי, לכן החכמה הכי גדולה היא החוכמה של הכלי. את התוכן עצמו לא צריך ליצור, הוא כבר קיים – יש הופעה אלוקית. אבל איך יוצרים לתוכן הזה כלי – תודעה שתוכל לסבול ולשאת אותו, וגם לא להחניק ולהרוס אותו? ליצור תודעה שתוכל לשמור על המקוריות שלו ולתת לו ביטוי לכל אורך הדרך, זו חכמת הכלי. זה היתרון הגדול של מלכי בית דוד, שיש להם את הכישרון הזה.

צורה נוספת לתאר את הכלי היא כמו שדיברנו על ההבדל בין ארבעת החומשים הראשונים, לחומש דברים. ארבעת החומשים הם דבר ה', ואת חומש דברים משה מדבר. ראינו את

¹¹ שלמה כתב את ספר קהלת, ממילא כל הנושא פה הוא שלמה.

¹² לא מדובר ב'ציניות', 'ציני' הוא אדם מיואש, 'בו' הוא אדם שמאמין מאוד, אבל הוא בו לכל יכולת המילוי והממימוש של הדברים.

האגרת על שבועות¹³, הרב מדבר על ר' עקיבא, שהוא איחד את תורה שבכתב ותורה שבעל פה, שהן תורה אחת ולא שתי תורות. ספר דברים הוא השורש לתורה שבעל פה. כל זה קשור לנקודה שאנחנו מדברים עליה, ספר דברים הוא החכמה של הכלי, החכמה של הכלי היא השורש, היא ה'הלכה למשה מסיני', כל תורה שבעל פה היא המשכיות של זה.

רק בשביל לסבר את האוזן להבין על מה אנחנו מדברים, זה קשור למה שהרב כותב באגרת מד, שהפילוסופיה המערבית הגיעה למסקנה שההשגות הם 'סובייקטיביות יחסיות'. כלומר שהמשמעות של הדברים היא איך אני תופס אותם – לא במובן החווייתי, אלא במובן המדעי – איך הדברים יושבים בתוכנו. (גיאומטריה ומתמטיקה הם בעצם חלל וזמן). הרב מביא שם רשימה של ביטויים¹⁴, הם כולם מתארים כלי – עולם תודעתי. אם המציאות היא קטע, אז לקטע אין שום משמעות ולשאלות שלו אין תשובות, ואם משהו יתנפח ויגיד 'אני שואף', זו באמת גאווה וחיצונית. אבל המציאות היא לא קטע, אלא משך אלוקי.¹⁵ אם יש קטע, הבעיה נמצאת בתודעה של האדם, בגלל שהוא גס ונמוך. אבל בעצם יש פה שפע אלוקי, והבעיה של השפע היא הכלי. עיקר החכמה של מלך ישראל היא הנקודה הזו – הכלי.

פקיחת העיניים

אם נחזור עכשיו לחותמות, יוצא שלכלי יש צד ראשון וצד אחרון – תחילת התהליך וסוף התהליך. השאלה שלנו היא איך נראה תחילת התהליך – מה שנקרא 'פקיחת העיניים'¹⁶? לא מדובר על גיל מאה חמישים, אלא עכשיו כשהוא בתחילת הדרך ממש – 'ניק וחפים' – תינוק וזקן. התינוק הזה לא יהיה תמים, שמדלג על כל המשברים ואפילו שהוא נופל מיליון פעמים, הוא ממשיך להאמין בעצמו וביכולות שלו. יש ילד כזה, אבל הילד של הרב הוא כלי ריק, ממילא יש לו את התמימות ואת הכוח והחיוניות להתמודד ולעמוד ולנצח את כל הכישלונות, אבל חוץ מכל זה, יש לו משהו שיכול לקלוט את המציאות בהארה מאוד גבוהה. אז אומר שלמה, הצעד הראשון הוא מאוד משמעותי – לכלי שמסוגל לקלוט את הכישרון ואת השפע האלוקי, צריך שיהיה אופי מתאים, כמו שיש מכשיר שמאפשר לזהות אורות מרחוק, ויש מכשיר שמאפשר לשמוע קולות מרחוק. באיזה כלי אתה משתמש? מה האופי שלו?

¹³ אגרת תרפט.

¹⁴ מלכות, בית כנסת, ירח. אגרות ראייה א, עמ' מז-מח.

¹⁵ הרצי"ה לא סבל את המילה קטע. פעם אחת הוא הפסיק לתת שיעור לכמה חודשים, בגלל שמישהו אמר היינו בקטע מסויים.

¹⁶ מושג המתאר את ההתעוררות של האדם בבוקר, כשהתודעה עוד לא מתחילה לעבוד. הכוונה לתכונת האופי שלו ולא תוכן הלימודי. [א.ש.]

ההבדל שיש בין הצעד הראשון שבדרכי החינוך הטוב כשהאדם נוטה על פי נטיית טבעו הישר ללכת בדרכי ד' ולהיות נקשר בקשר אמיץ במסורת ברית ד', לקשר כל הגיונותיו ותעודת חייו ומעשיו הפרטים רק לעבודת ד' הטהורה.

אז הצעד הראשון של החינוך הטוב הוא שהאדם מתחיל להתקדם לפי נטיית היושר שיש לו בתוך האישיות. מהי נטיית טבעו הישר? מדובר פה על נטייה טבעית ילדותית, ילד הוא טבעי. לא מדובר על תוכן – נקודה טובה, במובן הפרטי. אלא מדובר בכלי מיוחד, נטיית טבע של יושר, עוד אין כאן שום תוכן. יכול להיות שיש לאדם גם תכנים טבעיים, אבל הם לא הנושא, הנושא הוא החבית של היין שיש לה חותם פנימי וחיצוני: איך נראים החותמות האלו? – זה נקרא נטיית טבע ישר.

האדם הישר צריך להאמין בחייו

יש פרק באורות התורה¹⁷ שמתחיל במשפט: 'האדם הישר צריך להאמין בחייו'. מכלל הן אתה שומע לאו: מי שהוא לא ישר – ומי יכול להגיד על עצמו שהוא ישר – לא צריך להאמין בעצמו. לפי ההסבר הזה, הפרק הזה הוא אחד הפרקים היותר מתסכלים שיש – הרי מי ישר – האבות? הצדיק של מסילת ישרים? כמעט אף אחד לא מגיע למדרגות האלו – ממילא אנחנו לא יכולים להאמין בעצמנו. יש בזה משהו, אני לא בא להגיד שלא. אבל הביטוי 'אדם ישר', הוא לא ביטוי של הרב, הוא מופיע בספרי פנימיות¹⁸. מה ההיפך של הביטוי 'ישר'? אפשר להגיד ש'עקום', ואז ברור שאדם עקום לא צריך להאמין לעצמו. אבל אני יכול להגיד ש'ישר' הוא כנגד 'עגול', אדם עגול לא צריך להאמין לעצמו, אדם ישר כן. אדם 'עגול' יותר דומה לאישה, כמו הברכה 'שעשני כרצונו', הכל רצון ה' – הכל נמצא בהקף אחד, כל נקודה שייכת למרכז באותה רמה. אדם ישר הוא לא כך, אדם ישר הוא כמו 'קו', יש לו למעלה ולמטה, קדימה ואחורה, ויש לו גם עוד קווים מימינו ומשמאלו – אדם שיש לו בחירה חופשית. אדם כזה איננו עומד בכל מקום ביחס ישיר לקב"ה, להיפך הוא צריך להתקדם ולהתמודד. דווקא אדם כזה צריך להאמין לעצמו, למה? כיוון שיש לו את היכולות להתמודד עם הקשיים האלו, בשבילו נברא העולם – הקב"ה נתן לו את הכוחות, ובעצם הוא צריך להאמין בחופש וביכולות שלו.

יוצא שמי הוא האדם שצריך להאמין בחייו? כל אדם שיש לו תחושה של חופש ושל עמל.

¹⁷ אורות התורה, יא, ב.

¹⁸ האדם הישר, קשור למושג רוח, 'עולם הרוח' שהוא 'עולם היצירה'.

לדוגמה, אם אדם עשיר רוצה להשקיע עשרה מליון דולר בסטארט אפ, הדבר הראשון שהוא יבדוק זה אם המנהל של סטארט אפ מאמין בעצמו. ככה גם הקב"ה - כשהוא נותן את עצמו לעולם, הדבר הראשון שהוא מצפה הוא שאנשים יאמינו ביכולות שלהם. זה הפשט שהאדם הישר צריך להאמין בחייו. הרי אפילו משה רבנו לא היה אומר על עצמו שהוא ישר, חלק מהענווה של אדם היא שעם כל המעלות שלו, הוא גם חושד בעצמו. רק אדם ישר – שיש לו את הכוח לבחור וליצור – צריך להאמין בעצמו.
כל זה היה בשביל להסביר את הביטוי 'ישר'.

חלל הלב

הנושא שלנו הוא הכלי של היושר, היושר עצמו יותר קשור לשכל, לעמל התורה ולבחירה החופשית. נטיית הטבע היא הכלי של היושר. כדי שאדם יוכל להאמין בעצמו, בבירורים שלו ובחיפושיו שלו, הוא צריך חותם בסיסי ראשוני – טבע ישר. העובדה שטבע האדם ישר לא מחייבת שהוא לא חוטא, שהוא לא מסוכך, שהוא לא נופל, אלא היא אומרת שלאדם הזה ישנם כוחות חיים גדולים.

הטבע הישר מכין את האדם לסיבוכים גדולים, לתהליכים ארוכים, ליכולות, למשברים, לחופש, ליצירה גדולה, לעולמות רוחניים; אבל יש לו איזו נטייה טבעית שמטה אותו ודוחפת אותו, סוג של הנחת יסוד. 'הנחת יסוד' לא במובן של אקסיומה, כמו המושגים 'נקודה', 'קו', 'מקבילים', (דברים שאני זקוק להם בשביל לחשוב ואי אפשר להוכיח אותם, אבל תיאורטית, אם הייתי יכול לחשוב בלעדיהם, לא הייתי צריך אותם), אלא 'הנחת יסוד' כמו המושג שנקרא 'קוגניטיו', הדבר שמעמיד את המחשבה. 'נטיית הטבע הישר של האדם', אלו עולמות תודעתיים בסיסיים שעומדים בתוכי ודוחפים אותי 'ללכת בדרכי ד' ולהיות נקשר בקשר אמיץ במסורת ברית ד'.

מדובר כאן על אדם שיש לו אלף דור, והוא צריך כלי לדבר הזה. אם הכלי לא מחפש את האלף דור, אז הכלי לא שווה כלום; כמו אדם שלוקח כוס פלסטיק ושם בתוכה משקה רותח; הכלי לא יחזיק מעמד. כלי חייב להתאים. אם הכלי לא מתעקש על האלף מיני זמר, אז הוא לא שווה כלום, מכיוון שהוא לא יטה את האדם להיות משורר אלא להיות חנווני, לשקול דברים על פי שיקול חברתי. הביטוי 'דרכי ה'', הוא ביטוי מדויק, הרב ידע לדייק, זה שמו של הקב"ה, מדובר פה על טבע שרוצה את הקב"ה, הוא רוצה את המהות והאיכות הכי גבוהה שקימת.
'עבודת ה' הטהורה', היא עבודה של כנסת ישראל.

בין המעלה הראשונה הבאה מרגש האמונה הפנימית בד' ותורתו, לבין הצעד האחרון העושה את החותם המלא, הממלא את חלל הלב המלא אמונה ותמימות בדעת ד' ושמחה בגאון שם אלהי ישראל, היא באמת ההבדלה העמוקה שבין החיוב והשלילה¹⁹ כשהם פונים למטרה אחת.

באנו לפה בשביל הביטוי 'חלל הלב'. הצעד הראשון הוא החלל של הלב, והוא מלא אמונה ותמימות, ורק אחר כך הוא מתמלא. הנקודה המעניינת, שלכאורה הצעד הראשון שהוא מלא אמונה ותמימות הוא רוצה להיות חלל, למה? בגלל שיש לו תביעה לקבל.²⁰

---

¹⁹ החותם הריק שייך להכרות השליליות, והחותם המלא שייך להכרה החיובית.

²⁰ בעצמם האמונה והתמימות הם חלל, הם לא תוכן. (הרב המשיך לדבר על סוגיה זו, בסדרה אחרת משנה שעברה. קצרה היריעה מלהרחיב כאן) [א.ש]